

ЙОРДАН РАДИЧКОВ СИВИЯТ КОН

chitanka.info

До появата на сивия кон никой от нас не бе се учил на езда. Конете в село имаше малко, ако някой вземеше кон и каруца, държеше коня година време и го продаваше, а каруцата избутоваше под някой навес или сайвант, есенно време при дъждовете върху седалките на каруцата клечеха омърлушени кокошки, шините ръждясваха, яйвете ръждясваха, кожата на конската амуниция изгаряше и ставаше трошлива. На Тодоровден се събираха по три-четири коня да се надбягват в ливадите Асановица или Чилибиница, това бяха конете на Ванчо на Сребра, на Спас Лилов (неговите коне се крадоха една година от кулски конекрадци), на Мито на Ева и на Гъора, чиято щръклеста кобила се наричаше Тодорини кукли. Участието на Гъора бе краткотрайно в тия надбягвания, той играеше много комар, първо затри Тодорини кукли на комар, а после съсипа и себе си. Не участваше единствен конят на Сандо Тошин, той взе с него само кирия и лете разкарваше бабички до Вършецките минерални бани, после вземаше бабичките от баните, отбиваше ги пътьом в Клисурския манастир да запалят свещи и да се помолят, защото в село ние нямашме църква и нямаше къде човек свещ да запали или да се помоли на бога. Месеци наред изкъпаните и чистички бабички ходеха из село увити в кърпи и шалове, да не би случайно да настинат подир баните. Това бяха най-чистите и нежни бабички, каквито съм срещал през живота си.

Селото държеше главно биволи и една порода дребни крави, те се катереха като кози по баирите. Биволите ни бяха прочути, едри, добре гледани, ако трябваше да се прекара локомотил или вършачка по вършитба от едно село в друго, то идеха да спазаряват наши биволи, три впряга бяха достатъчни да теглят локомотила, теглеха яко като влекачи. По-старите биволи бяха и по-кротки, като деца на тях се учехме на езда, било когато пасеха в ливадите, било когато пладнуваха лете в дълбоките вирове на реката. Това беше до появата на обозния кон.

Късно подир Девети септември на 1944 година в селото ни се разквартирува руски военен обоз. Всъщност това бяха сламеноглави украинци, не съвсем млади, главно хора от украинските степи, интересуваха се те от всички видове земеделски сечива, от домашната подредба на къщите, от домашните съдове и добитъка в дворовете, говореха мековато на „х“ и на „и“ и бяха те неестествено синеоки — ако погледнеш в такива очи, можеш да надникнеш чак до дъното на

душата. Военният обоз остана седмица време и както неочаквано пристигна, за да огласи за няколко денонощия селото с конско цвилене и мека неясна реч, тъй и неочаквано замина през една нощ. Навсякъде по дворове и улици се разщъкаха петролни фенери, обозът се сбогува с хазаите си и щом затрополиха каруците, в тъмнината засвири хармоника, мъжки гласове запяха подир хармониката, застинаха петролните фенери в ръцете на селяните, мракът зад фенерите стоеше сгъстен и плътен. Все повече и повече се отдалечаваше тропотът на конските копита и железните шини на колелетата, все повече и повече стихваше конското процвилване и песента на мъжете и едва-едва се дочуваше как диша с кожения си мех хармониката. После мракът попи всичко в себе си, плъпнаха отново фенерите, прибраха се хората по домовете си и мисля, че всеки отнесе в себе си шепа спомен от появилия се неочаквано и изчезнал внезапно военен обоз.

В мен също остана от ония детски години едно зърно спомен. То пусна кълнове, но не израсна, не се разлисти и не разцъфтя, а остана като малка запетайка в душата ми. По-късно се срещнах със стихотворението на поета Иван Давидков „Украинецът с бялата хармоника“ и почувствах в душата си, че зърното на спомена е живо. Иван Давидков е от съседно село, нашите пасища граничат с техните пасища, сигурно през войната и в тяхното село е бил разквартируван военен обоз на украинци, не зная. Всеки случай поетът, украинецът и бялата хармоника се промъкнаха в душата и се стаиха те там в човешкия здрач като светло петно.

Преди няколко години буря откъсна военна баржа от източните брегове на Сибир и седмици се лута из Великия или Тих океан с три войничета на борда, докато срещна кораб-спасител. Едва живи, момчетата разказваха, че се спасили благодарение кожения мех на една хармоника, който рязали, топили в окена, за да омекне кожата, дъвчели тия кожени ивици и с тях залъгвали глада си. Това събитие и изядената хармоника възкресиха отново картината на изчезващия в тъмнината военен обоз, тропота на копита и колелета, мъжката приглушена песен и едва-едва въздишащата хармоника. Не мога само да си спомня ревеше ли и стенеше ли широкият Днепър в песента, или друга някаква песен пееше обозът. Бях малък тогава, не можех да различавам песните една от друга. Но това няма никакво значение, по-важното е, че звуковете и досега са живи и продължават да откънтят.

Обозът замина, на разсъмване селото изглеждаше опустяло, не се виждаха коне, покрити с попони при коневръзите, не се виждаха сламеноглави и синеоки войници да водят коне на водопой, отникъде не се чуваше конско цвилене. Лека-полека тежките като влекачи биволи наизлязоха по улиците да щипят трокот, дишаха те тежко, гледаха кръвнишки и понякога надуваха гръмките си йерохонски тръби. Миризмата на ботуши, на войнишко шевро и конска пот се разсеяха постепенно, селото се намести в полога си и зачака зимата. По същия начин и малкото зърно спомен се намести в полога си, притаи се там, повече от три десетилетия не загина, но и не се разви.

Тази есен скитях много из страната, есента бе суха и дълга, донякъде тя ми напомняше есента на 1944 година. Седмица подир седмица дърветата разсъблякоха себе си, ако замръкнех нощем в някое планинско селище, чувах как вятърът смята шума от Балкана и я носи по улиците на селището, ако минавах през поле, спирах се да гледам как на върха на някоя топола стои един-единствен лист и се чуди тоя лист да падне ли вече на земята, или да постои още на върха; понякога ще зърна омърлушена врана, кацнала в съвършено оголено дърво — чуди се и тя да отлети ли, или да остане в дървото. Сврака също тъй ще забележа да стои неподвижно в дива круша, наникъде не хвърква тя, защото наникъде няма леш. В някоя опоскана от овце ливада ще припламнат синкаво-лилавите пламъчета на кърпикожуха. Цялата природа е суха и изпепелена, със седмици стои една и съща, сякаш се чуди накъде да поеме или очаква нещо да ѝ се случи. Това, което ще ѝ се случи, ще дойде отгоре, то ще е първият сняг.

Ето така, седмица подир седмица, като се лутах сред оголената природа и тук или там се спирах пред някой кърпикожух, започнах да чувствам как онуй зърно, голямо колкото една запетайка, започна да се развива, споменът за обоза става по-зрим и някакво подобие на кърпикожух разтваря бледата си чашка. Ни веднъж не посегнах да откъсна това меланхолично цвете, защото то надниква от студената земя да напомни на човека за нещо си или да разкаже и предупреди за нещо. В такива случаи човек може да посегне към цигарената си кутия и да запише върху цигарената кутия, че всичко това се случи, след като военният обоз си замина и по ливадите започна да цъфти кърпикожухът. Ако цигарите са изпушени и цигарената кутия е захвърлена небрежно по пътя, то друг някой ден човек отново посяга

към цигарената си кутия и записва на нея, че това се случи, когато цъфтеше кърпикожухът.

И така това стана по времето на кърпикожуха.

Втората световна война откънтяваше на запад, училищното звънче всяка сутрин привикваше децата в училище, гроздобер бе минал, в мазетата виното бушуваше в бъчвите, жълтобузи дюли се бяха сместили между саксиите с мушкатото по прозроците и гледаха навън да видят кой ще мине по улицата. По улицата мина първата черна забрадка, първата черна вест от първата фаза на Отечествената война... Учителят ни изпрати да изкопаем кърпикожух заедно с луковиците. Въръжени с дървени копала, ние отидохме в Чилибиница, където пролети се надбягваха конете на селото. Много кърпикожух видяхме там, на стада, на стада, лилава изглеждаше ливадата. Посред кърпикожуха видяхме сив кон. „Кон! Кон!“, развикаха се по-големите момчета, повтарачите в училището, и се спуснаха към коня. Ние — подире им. Конят не обърна никакво внимание на виковете, ами стоеше той посред кърпикожуха като побит. Дори когато съвсем се доближихме до него, той дори не ни погледна, ами стоеше с наведена към земята глава и примигваше тромаво. Даже с опашка не помагна. Познавахме малкото коне на селото, този кон не беше от селото. На единия си крак имаше незаздравяла рана, бели ивици от протритото се виждаха върху гърба и върху сивите хълбоци. Най-смелото от момчетата се престраши, потупа коня по шията, животното поклати главата си, размърда уши, момчето го потупа и по гърба, поглади го с ръка и го яхна. Конят направи няколко крачки и спря. Тогава всички се струпахме около него, всеки искаше да го пипне, всеки искаше да го потупа, най-нетърпеливите се бутеха един друг, искаха да го яхнат. Конят се оказа съвършено кротък и миролюбив, той позволи на всички ни да го яхаме, правеше по няколко крачки с новия си ездач и спираше. Мога да кажа, че за първи път всеки от нас в оная есен яздеше кон и макар животното да пристъпваше съвсем бавно и с накуцване, то всеки от нас във въображението си препускаше лудо през есенния кърпикожух.

Колкото и да оглеждахме, никъде не видяхме човек, нито разпрегната каруца, нито чухме брадва да се обажда в близката гора, защото се питахме помежду си дали това не е кон на някой дървар, дошъл да сече дърва и е оставил коня си да пасе в ливадата...

Накопахме с копалата кърпикожух и се върнахме в селото, а конят остана в Чилибиница.

На другия ден той отново бе на същото място, само че се бе обърнал с лице към селото, сякаш чакаше някой да се зададе откъм селото. Зададохме се пак ние, някои момчета в джобовете си носеха хляб и върви, дадоха първо хляба на коня, вързана му бе връв на шията и когато някой от нас го яхваше, най-малко двама го водеха за връвта, а другите го подкарваха с пръчки и по тоя начин язdecият, вкопчил се с две ръце в гривата, можеше да язди през цялата ливада. После ездачът се сменяше, докато се стигне до последното момче. Викове имаше много, те бяха викове на въодушевление, всеки викаше „Дий!“, а когато подир ден-два дойдоха и момчетата да видят сивия кон и да се убедят с очите си каква луда езда пада, то тържеството бе пълно. Песни се пееха всякакви, главно войнишки, защото всеки от нас бе виждал в късните дъждовни есени, при есенните маневри, как през селото ни минава кавалерийският полк от града. При дъждове селото е в кал до колене, през калта, прогизнали от дъжда, вървят конници, пара излиза от ноздрите на конете, поскръцват седлата, върху седлата се поклащат сиви войници и се носи мъжка песен, от която треперят прозорците. Дъждът и мъглата скриват изнизващия се през селото кавалерийски полк, изостанал ездач или вестоносец някой препуска единично през рядката кал, а стъклата на прозорците още прозвънват. Тъй ние яздехме непознатия кон, като че бяхме част от кавалерията и като изостанали вестоносци препускахме поединично и се стараехме да догоним с нашия жребец кавалерията от есенните маневри.

Един ден при нас на ливадата се появиха мъже, въоръжени с пушки. Те излязоха от гората и тръгнаха право към коня. Помислихме, че конят е техен, свалихме връвта от шията и зачакахме да видим какво ще се случи. Възрастните не бързаха, вървяха спокойно през ливадата и пушеха. Безветрие беше, синият пушек от цигарите вървеше заедно с тях и с пушките им. Като ни приближиха — познахме ги. Бяха хора от селото, правили хайка за изстребване на скитащи кучета. В ония години край селото обикаляха скитащи кучета, при бесовица се събираха на глутници и ставаха зли, можеше и човек да нападнат. Ние също понякога ходехме да преследваме такива глутници от скитащи кучета и да замерваме с камъни, но много от селото не се отдалечавахме.

Мъжете огледаха коня, един от тях разбираше от коне, каза, че тоя кон няма да живее дълго, че той няма зъби, за да пасе, страда от очебол, има рана на едната кост, а конската кост не заздравява. Той се помъчи да раздвижи животното, яхна го, опита се да го пришпори и конят, като извиваше шията си, с големи усилия затича тръст, но след няколко крачки спря и наведе глава. Човекът скочи от него и каза на другите мъже, че освен всичко останало конят е текнефес, защото като препуска, се чуват глухи удари в хълбоците. Ние стояхме мълчаливо, скупчени един до друг, и попивахме всяка дума. Познавачът на коне каза още, че тоя кон е обозен, той е оставен тук от военния обоз, защото нататък не може да продължи. „Такива коне обикновено дават на лъвовете — каза още познавачът на коне, — но тук няма лъвове!“ Той ни предупреди да не мъчим животното и да не го уморяваме много, може би пък ще се съвземе и ще заякне, след като е изпрегнато от обоза и е оставено на свобода сред ливадата.

Мъжете заминаха към селото, ние постояхме, постояхме, гледахме ту коня, ту гората, за коня започна да ни става жал, гората започва да ни изглежда враждебна. Ята врани прелитат, странно защо техният грак ни се струва печален, умълчаваме се ние и тръгваме към селото мълчешком. Ако някой се обърне назад или погледне през рамо, ще види посред ливадата неподвижния кон как е навел глава, сякаш е привързан към невидим коневръз и чака спокойно здрачаването. Откъм селото бляят овце, чуват се звънци, кучета лаят, женски глас вика някого, миролюбив дим се вие над комините на къщите и без да се наговаряме, ние ускоряваме крачките... Бързаме към нашия дом. Тогава не съм помислял, но ето сега, като пиша, си мисля в каква самотия сме оставяли ние обозния кон сред кърпикожуха в ливадата.

Кметското наместничество провери дали оставеният от обоза кон не може да бъде взет за общински нужди и се отказа. Неговата съдба остана изцяло в наши ръце, ние престанахме да го яхаме повече, макар че му останахме верни, и ако не всеки ден, то често ходехме да го видим. Понякога го заварвахме да стои обърнат към шосето и през очебола си да се мъчи да види там нещо. А по шосето нищо особено не можеше да се види освен няколко биволски коли, натоварени с мливо за воденицата. Черните рогати влекачи теглеха бавно колите, върху чувалите с мливо седяха по пет-шест мливари, отиваха те в късната есен, преди да са паднали снеговете, да мелят жито в парните

валцови мелници. Той с часове можеше да стои, заслушан в нещо си, оживяваше се малко при тропота на коли, слабееше ден из ден, и много бяхме изненадани, когато го видяхме веднъж да отмята глава и да цвили. То бе по повод взривовете в каменните кариери, конят се завъртя и обърнат към тези взривове, наостри уши, направи опит да подскочи нагоре с предните си крака, но не успя, удари тежко копитата си в земята и процвили няколко пъти.

Взе да се изгубва постепенно кърпикожухът, плъпнаха белите есенни мъгли, природата се вглъбяваше все повече и повече в себе си, сякаш бе на смъртен одър. И нашият кон постепенно започна да се изгубва в белите мъгли — или отиваше той близо до гората, или се преместваше към наклонения край на ливадата, там имаше дол, в дола течеше вода. Друг път ще го открием под разнебитения навес до зеленчуковите градини, пристъпва бавно и опипва с муцуна дървените подпори на навеса. През лятото тук е привързван кон, изтощеното животно опипва с муцуна и души лятошното връзло. Ако по шосето премине файтон или каруца и конете го забележат, ще процвелят те, без да се спират, конят ще повдигне глава от ливадата, ще гледа през очебола си в неопределена посока, после ще се завърти на противоположна страна и дълго стои, без да знае дали е повикан от някого. Кой би могъл да каже какво има в главата на един стар и изтощен кон, изоставен от обоза по средата на пътя?

Един ден конят изчезна. Не се появи в ливадата той и на следващия ден, и на по-следващия също го нямаше. Привечер заваля сняг, задуха източен вятър, на сутринта всичко бе побеляло, снегът продължаваше да вали. Решихме да идем в Чилибиница и да доведем сивия кон на сушина в селото. Цялата Чилибиница бе бяла, разнебитеният сайвант също бе бял, както и гората. Снегът се сипеше, усукваше се около нас, бузите на всички бяха зачервени, в очите на всички имаше блясък, нищо не можеше да отнеме радостта ни от първия сняг, из въздуха летяха снежни топки, някои се търкаляха в снега и викаха като пощурели. Бяло и пусто бе всичко, никой не се обади на виковете ни, претършувахме на бърза ръка гората, от всяко дърво се изсипваше сняг отгоре ни, струпахме се отново на ливадата и тръгнахме към дола, да видим не е ли потърсил там завет нашият кон.

Едва стигнали до ръба на дола, сякаш че изплуваха от самата пелена на снега, пред нас се появи глутница скитащи кучета. Трудно е

да се каже глутница, защото това бе сбирщина от какви ли не породи, наполовина куци, наполовина слепи, с разцепени уши, някои много космати, други полуплешиви, едри и дребни, всички до едно мършави. Срещата беше тъй внезапна, че и ние, и кучетата замръзнахме в снега. А той се сипеше и усукваше на огромни бели завеси, ту закриваше глутницата, ту я откриваше, и изведнъж и с ужас ние видяхме, че муцуните на кучетата са кървави и че всяко облизва с език муцуната си. Някое направи опит да тръгне към дола с подвита опашка, но се спира и обръща отново към нас кървавата си червена муцуна. Снегът продължава да се носи на талази и е толкова тихо, че се чува как кръвта шуми в жилите...

Ето, това исках да разкажа, докато още цъфти кърпикожухът и не са се появили първите снежинки. Не сте ли забелязали колко са боязливи първите снежинки, лутат се те из въздуха, въртят се около себе си, не знаят къде да кацнат, а то където и да кацнат, се стопяват веднага, подир тях идват другите и те също тъй не знаят къде да кацнат, щом кацнат, се стопяват, но подир тях идват други, танцуват или се лутат като замаяни — как ще стъпиш тъй босонога! — но не те оставят да мислиш, защото безброй много напират подире ти, здрачава се, земята почти не се вижда в здрача, а по-късно в мрака на тумби, на тумби срамежливите босоноги снежинки се блъскат безшумно и в мига падат ничком върху земята. През нощта чудото е станало, всяка снежинка леко полага себе си посред другите. По-леко се стъпва там, където друг преди тебе е стъпил... Спомням си сега, че бягахме ние не само през бялата Чилибиница, но продължихме да бягаме и по тесните пъртини на селото. Тромави биволи се носеха тежко, изхвърляйки пара от ноздрите си — отиваха те на водопой. Тогава се спряхме, може би пред вида на биволите, може би пред вида на човека, който вървеше спокойно подир тях и се мъчеше с огниво и кремък да запали прахан. Селото беше спокойно и светло, приветливост струеше отвсякъде, мирен дим се изцеждаше от комините като на панихида, отвсякъде вееше пасторалност, червено мушкато ни гледаше от прозорците, между мушкатото се бяха сместили жълтобузи дюли — те също гледаха към улицата. А по улицата си спомням, че се задава втората черна забрадка на селото, вторият черен знак от втората фаза на Отечествената война. Далечно е била войната от нас, но ние сме били близко до нея, спомени е посяла тя в нас. Питам се — да разораваме ли

тая човешка орница, наречена спомени, или да я оставим да тревяса?
Каквото и да посяваме в тая орница, семената не никнат! Но те и не
умират, ами остават живи, като сиви подвижни петна в уютния здрач
на душата.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.